

AZ EVANGÉLIUM ÉS A BIOLÓGIA

A mai keresztény, akit az élet problémája foglalkoztat, nem kerülheti el, hogy az Evangélium és a biológia annyira különböző, de nem okvetlenül ellentmondó tanításait összehasonlítsa egymással. A következőkben azt szeretnők vizsgálni — a legnagyobb tárgyilagossággal és a jóakarató kutatókkal szemben tanúsított legteljesebb jóindulattal —, hogy a saját életünk irányítása szempontjából milyen értéket tulajdonítsunk az egyiknek és a másiknak, továbbá hogy miképpen egyeztessük össze és használjuk fel tanításaikat. Először röviden áttekintjük a biológia hódításait, módszereit, jövőbeli kilátásait, majd mindezt összehasonlítjuk az Evangélium tanításaival.

Kétségtelen, hogy az élet tudományai: a biológia, fiziológia, genetika, olyan rohamosan fejlődtek az utóbbi években, legkiválóbb képviselői mindenki számára annyira elfogadhatókká és hozzáférhetőkké tették elméleteiket, hogy a mai átlagember jobban ismeri testének szerkezetét és keletkezésének állomásait, mint a Renaissance legmerészebb úttörői, Leonardó da Vinci, Vesalius vagy Frascatore.

A természettudósok Aristoteleستől a tizennyolcadik századi Buffonig kétezer év alatt sok értékes anyagot halmoztak fel, sok mindent megfigyeltek, feljegyeztek, felboncoltak, lerajzoltak; összehasonlításaikban van sok zsenialitás, osztályozásaikban logika, de a legmerészebbje és legtehetségesebbje sem közelítette meg az életnek — az élet történetének, feltételeinek és fejlődési formáinak — azt a szintetikus szemléletét, amely ma épp oly ismeretes az érettségiző diák, mint a népszerű esti tanfolyamok hallgatója előtt.

Kétezer év lassú haladása, nem mindig szerencsés tapogatózásai, derekas, de nem mindig sikeres kutatásai, némelykor ábrándos feltevései, nagyszerű, de gyakran töredékes és összefüggéstelen felfedezései, jelentős, de befejezetlen kísérletei után, kétszáz év sem kellett ahhoz, hogy a biológia eljusson mai hatalmas szintéziséhez.

A modern élettan segítségével mindenki megismerheti fájának eredetét éppen úgy, mint egyéni geneziséét; a korszakokat, melyeken keresztül az élet hosszú évezredek alatt eljutott az emberig, és az egyéni élet állomásait az átlászó kocsonyás kis hólyagtól kezdve, amely szivacs módjára szaporodik, hogy azután féregszerű lény legyen belőle, kopolytús félig-hal, majd végül ember, aki növekszik, sír, lélegzik, táplálkozik, beszél, szeret, imád és szenved, hogy néhány évnvi küzdelem, öröm és bánat után visszatérjen a porba, amelyből vétetett.

A mai tudomány az ember keletkezésének történetét minden mozzanatában pontosan leírja, szinte az élet összes feltételeit ismeri; sőt, vannak merész biológusok, akik azon töprengenek, hogy belényúljanak az öröklésnek és az ember keletkezésének folyamatába, kiküszöböljék belőle az elkorcsosodás minden tényezőjét és egy napon talán új, felszabadult embertípust teremtsenek, amely nem olyan törékeny, boldogtalan és ügyefogyott, mint mi vagyunk.

A mai biológus, aki az élet csirájának legmélyére tekint és ismeri a chromosomák parányi, bonyolult világát, az egyén jellegzetes vonásainak gyökerét pillantja meg bennük. Virtuózként kezelve a vegyszerek és sugárzások bűvös klaviatúráját, kénye-kedve szerint változtatja a különböző állatok színét, szőrét, termetét, szem és szárnyformáját, az ecetlégytől a japán táncoló egérig. Sőt a már kifejelett állatban is meglesi a hormonok titkát és aszerint, hogy a belső kiválasztó mirigyek működését elősegíti vagy gátolja, megváltoztatja az ember és állat megjelenését, reakcióit, egész viselkedését. Mint a tündérmesék varázslói, a tyúkon kakastaréjt és sarkantyút növeszt, szelíd kárálását érces kukorékolássá változtatja, a szilaj kakast pedig békés kotlóssá bűvöli. Jákob mogyorófavesszeje helyett megfelelő fiolákkal és injekcióstüvel felszerelve, bármelyik szibériai pásztor megkértszerezheti bárányai száporaságát, képessé téve őket arra, hogy gyakran ikreket elljenek, mások üszőiket kitűnő tejelőkké változtathatják, anélkül, hogy azok va'aha is bikát láttak vagy megborjaztak volna.

Egy Aldous Huxleyhez hasonló dűsfantáziájú biológus-regényíró valóban könnyen elképzelhet olyan világot, ahol atya és anya nélkül, lombikokban hoznak létre embereket, tudós formulák szerint úgy adagolva kivonatokat, váladékot, oltószert, hogy az így nyert ember a társadalom által reá kiszabott funkciók terén maximális teljesítményt nyújtson.

A „Szép új világ”, amelyre célok, egyelőre csak regény, vagy még inkább szellemes szatirája egy olyan társadalomnak, amelyet a biológia legmerészebb elméletei irányítanak. Az élettani laboratóriumokban egyébként valóban elért szenzációs eredmények láttán azonban ne felejtjük el, hogy azok az embernél sokkal kezdetlegesebb szervezetekre vonatkoznak és ezeknek is csak másodlagos és felületes tulajdonságait érintik. A valóságos, élő ember negyvennyolc chromosomájával mégiscsak bonyolultabb lény, mint a kis ecetlégy, amelynek mindössze nyolc chromosomája van. Abból, hogy talán sikerült a parányi lény szemének színét és formáját megváltoztatni, sőt esetleg a szarvasmarhák súlyát és tejmennyiségét gyarapítani, még nem következik, hogy hasonló eljárással növelhetjük az eljövendő emberek erejét és értelmét, még kevésbé boldogságukat.

Korántsem akarom a mai biológia és orvostudomány vívmányait lebecsülni. Jól tudjuk, mit köszönhet az emberiség egy Pasteur munkásságának, vagy a nemrégiben felfedezett és máris á'talánosan használt penicillinnek, vagy mit jelent a hormonok és vitaminok szerepének felfedezése. De az igazi tudósok a nagyközönségnél sokkal világosabban látják a bármennyire is fejlett tudomány hiányait, korlátait, bizonytalanságát. Egy kiváló biológus mondotta a következőket: „Merő képte'enség lenne az eugenetikát a törvényhozás alapjává tenni; ez az új tudomány kizárólag csak arra szorítkozhat, hogy igyekszik a tömegeket az öröklés törvényeiről felvilágosítani és ily módon lassan befolyásolni gondolkodásukat. A házasság nem nyugodhat o'yan alapokon, mint az állattenyésztés.”

Nem akarunk állati csorda lenni, melyet a méneseiktől eltanult mód-

szerekkel szaporítanak és nevelnek fel. Maga az élettan is ez ellen szól, amikor arra tanti, hogy az anatómia és fiziológia terén elérhető eredményeknek megvannak a maguk határai, hogy az egyéni szervezet fejlődésén túl van egy másfajta fejlődés, amely a közösségi életben, majd az emberi-szellem kiteljesedésében nyilvánul meg.

A szellem elsőbbsége

Az ember szervezete évezredek óta mit sem fejlődött. Dordogneban ma is olyan emberek maradványaira bukkannak, akiknek koponyaalkata és méretei teljesen megegyeznek a húszezeréves Cro Magnonban talált csontvázéval. A mai francia típus és temperamentum csodálatosan hasonló a Julius Césár és Strabo által megörökített gall ősökéhez.

Ami változik, fejlődik, halad; az az építészet, földművelés, ruházkodás, bútorzat, orvostudomány, a jelenségek megfigyelésének és felhasználásának módja, és legfőképpen a szociális élet megszervezése. Az ember szíve nem változik, teste is ugyanaz marad, de szelleme átalakítja az őt környező világot. Tehát nem a fajkiválasztódás síkján fejlődött az ember, ahogyan Darwin hitte. Míg a méhek, hangyák, hódok a boly vagy raj elemi szükségleteihez csodálatosan alkalmazkodó technikájukhoz évezredek óta változatlanul ragaszkodnak, az ember szüntelenül változtatja és megújítja módszereit, folyton új anyagokkal és eljárási módokkal épít és rombol. Újító hajlandóságával az ember minden más lény fölött áll.

Tehát nem azzal fogjuk fejlődését szolgálni, hogy megváltoztatjuk izomzatát vagy csontvázat, hanem azzal, hogy szellemi, erkölcsi, lelki képességeit fejlesztjük, de ugyanakkor tisztában vagyunk azzal is, hogy e téren a környezet, a nevelés, a példa és meggyőzés a szorosan vett öröklésnél sokkal nagyobb hatású. Az emberi gondolat és akarat még gyenge vagy nyomorék testben, sőt vakság és süketnémaság esetében is — gondoljunk Keller Helénre vagy Heurttin Máriára — megvalósíthatja a szabad és eszes lény felsőbbrendű életét.

A fiziológia tehát nem képes mindenre; bizonyos mértékig befolyásolja az ember tevékenységét, beleértve a lelki funkciókat is, viszont ez utóbbiak erősen hatnak szervezetünk fizikai és kémiai reakcióira.

Bármilyen mélyre hatol az élettan szervezetünk ismerete terén, az emberi valóságnak csak egyik oldalát láthatja meg, azt, amely kívülről szemlélhető; s teszi ezt egy olyan tudomány módszereivel és eszközeivel, amely főleg a matematikai megfigyelésen, mérésen és formalizmuson alapszik. Elfogadhatatlannak kell tehát nyilvánítanunk minden olyan a priori meghatározást, amely szerint csak az a valóság, amit megmérhetünk és szemmel, nagytóval vagy mikroszkóppal láthatunk.

Az ember, aki megfigyel, mér, számít, előre látja vagy előidézi egy tudományosan megvizsgált jelenség visszatérését, jól tudja, hogy mindaz, amit önmagából kívülről megfigyel, nem teljes önmaga. A tárgygal szemben ott van az alany, aki néz, gondolkodik, szerkeszt, álmodik, cselekszik, szeret. Ezt mindenki egyénileg éli át és nem tudja mással közölni; a szavak, melyekkel mások meg akarják velünk értetni lelki állapotukat, csak annyiban jelentenek számunkra valamit, amennyiben magunk is átlátunk hasonlót.

A biológus a megfigyelt lényekre saját élményei emlékét vetíti rá. Ha nem lennének saját tapasztalatai és emlékei, a megfigyelt lények viselkedésének csupán száraz és üres leírását adná; holott ösztönösen is a mások és főleg a saját magatartásához hasonlítja, amit tanulmányoz; megfigyeléseibe önkéntelenül beleviszi a vágyat, izgalmat, örömet, fáradtságot, undort, amelyet hasonló helyzetben ő maga is érzett.

Természetesen az elektronok vagy az atomok viselkedését minden egyéni élmény hozzáfűzése nélkül figyelhetjük meg, mint ahogy minden különösebb izgalom nélkül feljegyezhetjük a bolygók pályáját. De ha élőlényt és főleg embert szemlélünk, szinte elkerülhetetlen, hogy ne saját életünk lüktetését figyeljük és találjuk meg benne.

Ha az ember legfelsőbb élményéről — saját boldogságáról — van szó, még sokkal inkább előnyben kell részesítenünk saját tapasztalatainkat más, idegen megfigyelőkével szemben, és nem fogadhatjuk el a mások észleleteit anélkül, hogy össze ne hasonlítsanak őket a sajátjainkkal.

Biológia és boldogság

Saját életének boldog egyensúlya, *saját* képességeinek fokozatos kiteljesedése által: íme ez minden ember számára az igazságnak és az életcéljával összhangban választott magatartás helyességének gyakorlati bizonyítéka. A legraffináltabb dialektika sem képes az igazán boldog embert meggyőzni arról, hogy nincs igaza, ha az illető ismeri boldogsága okait.

Az egyetlen okoskodás, amelyet képes megérteni, elfogadni és magáévá tenni, az lesz, amely boldogságának realitásából kiindulva olyan újabb érveket és eszközöket bocsájt rendelkezésére, melyek segítségével ezt a boldogságot még biztosabban megőrizheti és ha lehet, a végtelenig kitágíthatja.

A legegyszerűbb, legműveletlenebb ember is, aki talán mit sem ismer a modern tudomány vívmányaiból és a tudósok rendszereiből, mindenki másnál biztosabban meg tudja mondani, hogy a saját élete boldog, békés, megelégedett-e. Egy kívülálló hiába állítja fel mindazon hiányok mérlegét, amelyek szerinte a boldogságot veszélyeztetik: ez egyáltalán nem fogja az illetőt kevésbé boldoggá tenni, mert semmi sem pótolhatja vagy cáfolhatja meg érdemlegesen a boldogságot vagy boldogtalanságot, melyet valaki egyénileg átél.

Az igazi keresztény boldog, és ha nem az, akkor ennek okát is tudja és tisztában van azzal is, milyen feltételek mellett találhatja meg hiányzó boldogságát. Ez tény, amelynek semmiféle okoskodás, semmiféle biológiai elmélet nem mondhat ellent. Az embereket nem lehet a boldogságra kényszeríteni, mint ahogy a kétségbeesést sem lehet szpi-rinnel gyógyítani. A fájdalom csillapítható, némelykor meg is szüntethető, miáltal esetleg kevésbé boldogtalannak érzi magát a szenvedő, de boldogságot nem lehet injekcióstűvel fecskendezni a bőre alá.

A boldogság öntudat dolga; még senki sem látott öntudatlan boldogságot. Valaki beteg lehet anélkül, hogy tudná, de senki sem lehet boldog vagy boldogtalan úgy, hogy annak ne legyen tudatában. A boldogság lényege valamifajta teljesség érzése, az az érzés, hogy a vágy

és annak kielégítése, a törekvés és annak megvalósítása összhangban van egymással. Amíg a befejezetlenség, a hiány érzése él az emberben, nem mondhatja magát boldognak. Ezt a hiányt viszont csak akkor tudhatja, ha érzi a már megízlelt boldogság tökéletlenségét.

De vajon meggyőzhetjük-e az embert arról, hogy nem helyes, ha a boldogságot állati ösztöneinek kielégítésén túl keresi? Ha egyszer ráeszmélt az efajta öröмок elégtelenségére, senki sem tudja rávenni arra, hogy megelégedjék az éhség, szomjúság és alsóbbrendű ösztönei kielégítésével.

Itt lép közbe az Evangélium, amely boldogságunkról beszél és meg szabja annak lelki feltételeit. Nem mond ellent a kísérleti tudomány tárgyilagosa megfigyeléseinek, csak kiegészíti és nagyobb távlatokba állítja be azokat; olyan területekre, vezet bennünket, amelyekre nem hatolnak be sem a csillagos ég mélységeit, sem az atomok titkát fürkésző műszerek. Az emberi szív és öntudat tudja, miről van szó. Krisztus szava egészen másfajta vágyakat, világosságot, biztonságérzést ébreszt fel bennük, mint amilyeneket a laboratóriumok világában ismernek. Igazságukat mindenki saját maga tapasztalja meg, azáltal, hogy önmagában átéli. A nagy Pasteur paraszti józanesszével nem riadt vissza attól, hogy az Orvosi Akadémia teljes ülésén, 1875-ben tanubizonyosságot tegyen a valóság e kettős arculatáról: arról, amelyet a pozitív tudomány figyel meg és arról, amelyet önmagunkban fedezhetünk fel:

„Mindnyájunkban két ember lakozik: az egyik a tudós, aki *tabula rasa*-t csinál és a megfigyelés, kísérletezés és okoskodás segítségével a természet megismerésére törekszik; a másik az érzelmek embere, aki siratja halott gyermekét és bár nem tudja bebizonyítani, hiszi és reméli, hogy viszontlátja őt; aki nem akar elpusztulni, mint egy bacillus; aki azt mondja, hogy az erő, amely benne él, halála után átalakul majd. Két különböző terület ez és jaj annak, aki az emberi tudás mai tökéletlen állapotában határsértést követ el.”

Majd hozzáfűzi:

„Az ész nem minden, van érzés is; ez teszi olyan erőssé a hívő ember meggyőződését.”

Pascal más szavakkal ugyanezt mondta: „A szívnek megvannak az okai, melyeket az ész nem ismer.” Ami nem jelenti azt, hogy a hit ellentmond az észnek vagy a tudománynak, hanem azt, hogy az emberi tudás nem korlátozható a matematikai racionalizmus szűk területére.

Evangélium és biológia

Pasteur előtt és után számos nagy tudós hitt abban, hogy lehetséges a tudományt és hitet, a kutatás szabadságát és a vallást összeegyeztetni. Talán éppen korunk feladata kimutatni, hogy nem két külön területről van szó, hanem egyetlen valóság két különböző arculatáról, két különböző nézőszögről, két különböző módszerről.

A tudomány által felfedezett világ és a belsőleg megtapasztalható világ összefügg egymással, de a realitásnak más-más oldalát figyeljük meg és nem ugyanazzal a szervünkkel. Az egyik oldalon az önmagára eszmélő öntudat áll, a másikon az emberi szem vagy a mikroszkóp. Az

elő valóság e kétféle ismeretének tökéletes szintézisben kellene összeformnia; de ennek előfeltétele az volna, hogy kölcsönösen elismerjék egymás értékeit.

A középkor ismerte és megvalósította ezt az egységet: létrehozta a hit és tudomány szintézisét, a jelenségek objektív megfigyelését összeegyeztette a Kinyilatkoztatás tiszteletével. Nagy Szent Albert, Aquinoi Szent Tamás, Roger Bacon nem riadt vissza attól, hogy egy pogány racionalista, Aristoteles tudományát magáévá tegye és beleolvassza abba a hatalmas műbe, amelyben Jézus Krisztusnak és az emberi léleknek is megvolt a maga helye, mint ahogy a középkori katedrálisokban minden egyes céh, minden egyes mesterség egyesült, hogy Isten dicsőségére megalkossák az építészet és művészet csodáját.

Sokféle oka van annak, hogy azóta a tudomány és a hit, a tudományos gondolkodás és a vallásosság elszakadt egymástól. Igazságtalanok lennének és túlságosan leegyszerűsítőek a kérdést, ha a szellem és anyag közötti szakadást akár a Descartes nevéhez fűződő geometriai dualizmust, akár a Gelileit elítélő inkvizíciót tennők felelőssé. (Legyen szabad itt röviden annyit megjegyeznünk, hogy ezt a szerencsétlen ítéletet, amelyet egyébként annakidején bizonyos, mai támadói által nem ismert szempontok támogattak, sohasem tekintették dogmaszerű megállapításnak.) Ami a mai helyzetet illeti, a Vatikáni Zsinat (1870) világosan és véglegesen leszögezte az Egyház magatartását a megfigyelő tudománnyal szemben:

„Az Egyház korántsem helyezkedik szembe az emberi technikával és tudománnyal, sőt mindenképpen elősegíti és ösztönzi azokat. Ismeri és becsüli az előnyöket, melyek belőlük az emberi életre származnak, sőt azt vallja, hogy miként a tudomány Urától, Istentől származnak: ha megfelelően élünk velük, a kegyelem segítségével Hozzá is vezetnek el. Az Egyház, természetesen, nem tiltja meg a tudománynak, hogy saját területén saját elvei és módszerei szerint járjon el; de ugyanakkor, amikor jogos szabadságát elismeri, gondosan őrködik is afelett, hogy felfedezései ne mondjanak ellene az isteni tanításnak és saját területe határait átlépve, ne kalandozzék a hit területére.”

Pontosabb és teológikusabb fogalmazásban ugyanazt mondja ez az idézet, mint Pasteurnak józanészdiktálta szavai:

„A vallást bevinni a tudományba, hamis szellemre vallana, de még hamisabb lenne a tudományt vinni a vallásba, mert a tudós, aki ezt tenné, nem tisztelné a tudomány módszerét.”

Hasonlóképpen gondolkodott Claude Bernard is, aki 1878-ban a következőket mondta:

„Az élet jelenségeiben, mint mindenféle természeti jelenségben, kétféle okot lehet megkülönböztetni. Először egy elsődleges okot, amely az életet teremti, irányítja, törvényeit megszabja: ez az ok a tudomány számára hozzáférhetetlen. Másodszor az élet jelenségeinek közvetlen és végrehajtó okát, amely mindig fizikai és kémiai jellegű és a kísérleti tudomány számára hozzáférhető.

A kísérletezések terén, amennyiben azok nem veszélyeztetik az ember méltóságát és életét, az Egyház szabad kezét ad a tudománynak,

hogy „saját elveit és módszereit alkalmazza“, ami alatt napjainkban a matematikai fizika elveit és módszereit értjük.

A tudománynak viszont el kell ismernie, hogy ezekkel az elvekkel és módszerekkel nem lehet az egész valóságot megragadni, tekintve, hogy a matematikai fizika lényegénél fogva a valóságnak *csak mérhető és megfigyelhető* oldalával foglalkozik. Már pedig mindnyájan jól tudjuk, hogy önmagunk jórésze nem mérhető és megfoghatatlan az objektív megfigyelés számára. Egyébként is, semmiféle pozitív megfigyelésen nyugvó tudományos elmélet sem képes teljes és kielégítő magyarázatát nyújtani arról a világról, amelyben az emberi öntudat és szabadság gyökerezik.

A biológia tárgyánál és módszerénél fogva a megfigyelhetőre szorítkozik, — és csak annyiban tudomány, amennyiben nem lépi át e határt; — tehát csupán anyagi és érzékszervekkel, illetve megfelelő műszerekkel felfogható jelenségekkel foglalkozik. E téren éppen olyan illetékes, mint az állam a politika terén. De az emberi szellem és hit ezzel nem éri be; s a végső boldogságot az érzésekkel fel nem fogható dolgokban keresi, amint már Aquinói Szent Tamás megmondta:

„A megfigyelő tudomány nem terjedhet túl az érzékelhető valóság megismerésén. Az érzékelhető valóság megismerése azonban nem jelentheti az ember legfőbb boldogságát, amely azonos a végső tökéletességgel, mert semmi sem találhatja meg a tökéletességet olyasvalamiben, ami nálánál alacsonyabbrendű. Az emberi szellem legfőbb tökéletessége nem valósulhat meg, csak olyan realitás által, amely fölötte áll és uralkodik rajta.“

Van-e olyan tudós, aki a tejutak és csillagok végtelen sokaságát vagy a megszámlálhatatlan atomot szemlélve, melyeknek mindegyike egy-egy kis naprendszer, nem sejtett meg valamit abból a realitásból, amely „fölöttünk áll és uralkodik rajtunk?“ Mentől mélyebbre hatol a tudomány az anyag és élet megismerése terén, annál inkább szükségét érzi valamilyen élő kapocsnak, szervező dinamizmusnak, belső és cselekvő okságnak, szeretetnek, amely az anyagot teremti, összhangba hozza, és felemeli. E gondolat nem akadályozza, hanem inkább ösztönzi a tudóst, mert megérteti vele, hogy ha az emberi ész a jelenségek sokasága között szellemi kapcsolatokat fedez fel, ez azt jelenti, hogy a világ egy magasabb gondolat műve, s e gondolat folytatása a miénknek.

Az ilyen tudós egyébként azzal is tisztában van, hogy a tudomány nem tudta az embert általánosan és igazán boldoggá tenni. Évezredekken keresztül túlságosan kezdetleges, a történelmi századokban pedig csak néhány beavatott kiváltsága volt. Ami pedig a mai tudományt illeti, vajjon mire használták fel legcsodálatosabb találmányait: a repülőgépet, radart, atomenergiát? A gyilkolás eszközeivé tették, amelyek planetáris katasztrófával fenyegetik az emberiséget. És az eugenetika, a faj biológiai kultusza hová vezetett? Az eredmény ismert: egy halom hulla egy rohamalmaz tetején. A tudomány fölemelheti az emberi élet színvonalát; elősegítheti, hogy az ember ne legyen kiszolgáltatva a vak természeti erőknek; megvéd villám, pestis, éhínség ellen; de a legszörnyűbb rombolás eszköze is lehet, lázálomba illő pusztulást is okozhat; szörnyeket hívhat életre és veszélyes gyilkolóeszközöket adhat az ember kezébe.

Louis de Broglie, a modern tudomány egyik kiváló alakja, akinek nagy része van abban, hogy a tudományos kutatás eljutott az atom felbontásáig, nemrégiben a következőket mondta:

„A veszélyekkel szemben, melyeket a tudomány jelenthet, ha rosszra használják fel, az embereknek *lélek-többlet*re van szükségük; igyekezzenek ezt megszerezni, amíg nem késő.”

Éppen ezt a „lélek-többletet” hozza számunkra Krisztus Evangéliuma, amely nem tartalmaz receptet ugyan az anyag átváltoztatására, az atom felbontására, a közgazdaság megszerzésére, vagy a világ kényelmesebb berendezésére; hanem a lelkünkhöz fordul és a szívünkhöz szól. Megtanít a szelidség, alázat, lemondás, önfeláldozás és szeretet jótéményeire; megérteti velünk, hogy nagyobb boldogság adni, mint kapni; megmutatja, miképpen tehetünk szert ideleln arra a belső békére, tökéletes öröme, amelyet Isten megismerése és szeretete nyújt mindenkinek, aki az Atyát gyermeki alázattal keresi. Nemcsak követelményekkel lép fel, hanem példát is ad teljesítésükre, és a jóakarátú embereknek megígért és megadott kegyelem segítségével gyengeségünket képessé teszi arra, hogy a hősi nagylelkűség érdeknélküli cselekedetei révén önmagunk fölé emelkedhessünk.

Mindez a legkevésbé sem gátolja a tudós kutatásait. Am ugyanakkor semmiféle tudományos feltevés alapján sem vonható kétségbe Krisztusnak az a joga, hogy így szóljon hozzánk: „Az én parancsom, hogy szeressétek egymást, ahogyan én szerettelek titeket.” S nincs kísérlet, melynek alapján azt állíthatnók, hogy tévedett és minket is rászedett, amikor arra tanított, hogy így imádkozzunk: „Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben, jöjjön el a Te országod, legyen meg a Te akaratod, miképpen a mennyekben, azonképpen a földön is”?

Claude Bernard szerint a kísérleti tudomány nem ismer, és nem is ismerhet mást, mint a másodlagos okokat, a jelenségek közvetlen előfeltételeit. Az elsődleges okok kutatási módszerei viszont hozzáférhetetlenek számára. Az azonban nem jelenti azt, hogy tagadásba vehetné ezeket az elsődleges okokat.

A keresztény egyáltalán nem veti meg a másodlagos okok tudományát, s nemcsak azért, mert az megsejtteti vele az elsődleges ok nagyságát, hanem azért is, mert a tudomány segítségével felebaráti szeretetünket is eredményesebben gyakorolhatjuk, mert általa a szenvedőket fokozottabb mértékben segíthetjük, enni adhatunk az éhezőknek és ruhát a mezíteleneknek. De a keresztény azt is tudni akarja, hogy honnan jövünk és hová megyünk, hogy mi a végső sorsa e világegyetemnek. A tudomány erre vonatkozó feltevései nem elégségesek ahhoz, hogy megalapozzák az erkölcsöt és bátorságot adjanak olyan élethez, amelynek célja több, mint a nyers egoizmus kielégítése. Krisztus viszont úgy jelenik meg, mint az emberiség misztikus Feje, tökéletes és soha meg nem közelített példaképe annak, amivé lenni kell, élő kapocs mindama lelkek között, akik a halálon túl is élni akarnak és akik tudják, hogy ez csak úgy lehetséges, ha mindnyájan egyek lesznek Őbenne. A lelkeknek ez az egysége a testvériségben, amire a mai világ olyan gyötrelmesen törekszik: ez az a cél, amelyet az Evangélium élénk tűz.